

OSIEMNASTA...

bitwa, która zmieniła losy świata

Bitwa warszawska, jej pamięć i znaczenie

Jakie znaczenie miała bitwa warszawska? Na to pytanie najdobitniej odpowiedział jeden z najważniejszych jej aktorów, marszałek Tuchaczewski, w rozkazie z lipca 1920 r.: „Decydują się losy rewolucji światowej – Poprzez trupa białej Polski prowadzi droga do wszechświatowego pożaru. Na bagnietach zaniesiemy ludności pracującej szczęście i pokój. Na Zachód marsz!” Polska przeszkodziła w realizacji tego planu, który byłby tragiczny w skutkach dla wielu milionów Europejczyków.

Państwo polskie odrodziło się w listopadzie 1918 r. na ziemiach zaboru austriackiego oraz okupowanych wówczas przez Niemcy i Austrię ziemiach zaboru rosyjskiego. Tam, gdzie znalazły się jakieś polskie formacje wojskowe, tam była Polska. Kiedy Niemcy wycofywali swoje oddziały, za nimi posuwali się na Zachód bolszewicy. Na początku 1919 r. miały miejsce pierwsze starcia z Wojskiem Polskim. Do poważniejszej konfrontacji jednak doszło dopiero w 1920 r.

Po nieudanej ofensywie kijowskiej podjętej przez Piłsudskiego wiosną 1920 r., bolszewicki kontratak zmusił Polaków do opuszczenia Kijowa i wycofania się w kierunku Zbrucza. Rosjanie atakują Lwów, Zamość. Na północy armia Tuchaczewskiego przełamuje kolejne linie polskiej obrony. Na przełomie lipca i sierpnia zagrożona jest Warszawa i Płock. W tym momencie Piłsudski decyduje się na realizację prostego, ale genialnego manewru. Gromadzi nad Wieprzem wszystkie odwody. Stąd wychodzi potężne uderzenie wbijające się klinem pomiędzy atakującą Warszawę i Płock siły Tuchaczewskiego i Gaj Chana na północy, a operujące na południu oddziały Budionnego. Polacy wychodzą na tyły Rosjan, część jednostek bolszewickich zostaje rozbita, inne zmuszone są do pospiesznego wycofania, tracą sprzęt. Bitwa jest wygrana, chociaż walki na wschodzie będą toczyły się jeszcze do jesieni.

Dlaczego warto dzisiaj podtrzymywać pamięć o bitwie warszawskiej i wojnie polsko-bolszewickiej?

Po pierwsze jest to jeden z niewielu, przynajmniej od końca XVII w., przykładów sukcesu militarnego i politycznego Polski.

Po drugie bitwa warszawska jest wydarzeniem ważnym nie tylko z punktu widzenia Polski, ale także historii Europy czy nawet świata. Mieli w niej swój udział również Ukraińcy, Białorusini, Francuzi, Amerykanie, biali Rosjanie a nawet ochotnicy z Finlandii czy Niemiec.

Po trzecie jest to znaczący element zmagania z totalitaryzmem. Potem tę misję obrony świata wartości, w którym jest miejsce na wolność, godność, prawa człowieka będzie kontynuowane w sposób doskonalszy, bo pokojowy, przez „Solidarność” i Jana Pawła II. Udział Polski w zmaganiach zarówno z czerwonym jak i brunatnym terrorem był w XX wieku ogromny i warto o nim przypominać.

Dlatego zapraszam do uczestniczenia w przedsięwzięciach realizowanych przez Muzeum Historii Polski dla upamiętnienia 90-lecia bitwy.

Robert Kostro

dyrektor Muzeum Historii Polski

Plakat ze zbiorów Muzeum Historii Polski

KALENDARIUM:

Rok 1918

11 listopada – Polska odzyskuje niepodległość.
listopad – grudzień – Armia Czerwona przesuwa się na zachód, na opuszczone przez Niemców tereny białoruskie, litewskie, estońskie; Polacy tworzą oddziały samoobrony.

Rok 1919

1 stycznia – w Mińsku zostaje proklamowana Białoruska Socjalistyczna Republika Sowiecka.
5 stycznia – Polacy opuszczają Wilno.
12 stycznia – Armia Czerwona rozpoczyna akcję „Tarcza Wisła”, której celem jest opanowanie polski centralnej i przyjsie z pomocą rewolucji w Niemczech.
14 lutego – pierwsze starcia wojsk polskich z oddziałami Armii Czerwonej.
kwiecień – maj – ofensywa wojsk polskich na Wileńszczyźnie, zakończona zdobyciem Wilna.

październik – listopad – nieudane pertraktacje polsko-sowieckie w Mikaszewiczach na temat rozejmu.
1919/1920 r. front polsko – sowiecki ma ok. 800 km. i przebiega na linii Dźwina – Berezyna – Płyc – Zbrucz.

Rok 1920

3 stycznia – wojska polskie i łotewskie zdobywają Dyneburg (Dźwiński).
27 stycznia – dowódca Armii Czerwonej Siergiej Kamieniew przedstawia plan wielkiej ofensywy na Polskę na przełomie kwietnia i maja.
21 kwietnia – Polska zawiera umowę sojuszniczą z Ukraińską Republiką Ludową (Semen Petlura), popierając niepodległość państwa ukraińskiego.
25 kwietnia – wojsko polskie rozpoczyna ofensywę na Ukrainie (wyprawa kijowska).
7 maja – Armia Polska zajmuje Kijów.
5 czerwca – 1 Armia Konna Siemiona Budionnego rozpoczyna kontrofensywę na Ukrainie zmuszając Polaków do odwrotu.

1 lipca – Sejm RP powołuje Radę Obrony Państwa z Józefem Piłsudskim na czele.
4 lipca – sowiecki Front Zachodni, pod dowództwem Michaiła Tuchaczewskiego, rozpoczyna ofensywę od granicy z Łotwą po Polesie.
6 lipca – powstaje Generalny Inspektorat Armii Ochotniczej z gen. Józefem Hallerem na czele.
24 lipca – premier Wincenty Witos tworzy Rząd Obrony Narodowej.
25 lipca – do Warszawy przybywa Międzysojusznicza Misja dyplomatyczna – wojskowa.
30 lipca – do Białegostoku przybywa Tymczasowy Komitet Rewolucyjny Polski, planowany jako komunistyczny rząd polski.
5 – 6 sierpnia – polski sztab opracowuje plan powstrzymania ofensywy sowieckiej, początek przegrupowania sił polskich na linii Wisły.
10 sierpnia – ofensywa sowiecka dociera do Przasnysza, Wyszkiwa i Siedlec.
13 – 15 sierpnia – zwycięska bitwa warszawska powstrzymuje bolszewickie natarcie.
16 – 17 sierpnia – polska kontrofensywa znad Wieprza rozbiła armie sowieckie.

17 sierpnia – bitwa pod Zadwórzem, „polskie Termopile” – batalion polskich ochotników broni dostępu do Lwowa; z 330 żołnierzy poległo 318.
17 sierpnia – rozpoczynają się polsko – sowieckie rozmowy rozejmowe w Mińsku.
18 – 19 sierpnia – bohaterska obrona Płocka przez jego mieszkańców.
19 sierpnia – Michaił Tuchaczewski nakazuje odwrót Armii Czerwonej na całym froncie, trwa pościg wojsk polskich.
20 – 29 września – bitwa niemeńska kończy się całkowitym rozbiem sił sowieckich.
9 października – oddziały gen. Lucjana Żeligowskiego zajmują Wilno.
18 października – wchodzi w życie zawieszenie broni na froncie polsko-bolszewickim.

Rok 1921

18 marca – traktat ryski ustala przebieg polskiej granicy wschodniej i kończy wojnę polsko-bolszewicką.

W wymiarze dziejowym zwycięstwo to trudno przecenić. Nie ulegało wątpliwości, że ocaliło niepodległość Polski i uratowało Europę przed groźbą rewolucji komunistycznej.

Z drugiej jednak strony, przewaga zdobyta na froncie nie była aż tak wielka, aby odepchnąć Sowieców głęboko na wschód i wesprzeć niepodległościowe wysiłki tamtejszych narodów. Zmusiło to szanującego realia Piłsudskiego do porzucenia jego planów.

Podpisany 18 października 1921 r. w Rydze polsko-sowiecki traktat miał ogromne znaczenie nie tylko dla Polski i Rosji Sowieckiej. Położył on podwaliny pod ustabilizowanie sytuacji w całej Europie Wschodniej, nie objętej traktatami podpisanymi podczas paryskiej konferencji pokojowej.

Fragment wystąpienia prof. Tomasza Nałęcza wygłoszonego na konferencji „De Gaulle i Waleczna Polska. O cudzie nad Wisłą, który uratował Europę”, zorganizowanej przez Muzeum Historii Polski i Ośrodek Kultury Francuskiej UW.

Hasła walki o ziemię, walki z obszarnikami, walki z „białą” szlachtą, z „burżuazyjnym” rządem, które wielokrotnie sprawdzały się i pomagały bolszewikom w postępach na terenie dawnego Imperium Rosyjskiego, zawiodły na granicy etnicznej z Polską. Oczywiście nie wszyscy, ale przeważająca część polskiego społeczeństwa – w większości chłopskiego – odrzuciła te hasła, ponieważ czuła się związana solidarnością innego rodzaju – solidarnością narodową. Na okupowanych przez siebie terytoriach bolszewicy tworzyli rady, tj. sowiety. Angażowali się do nich, nie zawsze pod przymusem, także przedstawiciele społeczeństwa polskiego. Najczęściej rekrutowali się oni z chłopów bezrolnych, parobków, a czasem także z inteligencji tak socjalistycznej, jak i narodowo-demokratycznej. Ale powtórzmy, była to znikoma mniejszość. W momencie kryzysu, kiedy wojska sowieckie stały pod Warszawą, ludzie garnęli się nie do zwycięzców, czyli bolszewików, ale do obrony zagrożonej niepodległości. I to wydaje się najważniejsze. Te setki tysięcy ochotników, które zgłaszały się do armii w momentach szczególnie trudnych w lipcu i sierpniu 1920 r.

Fragment wywiadu z prof. Andrzejem Nowakiem Bitwa warszawska, zamieszczony w kalendarium Muzeum Historii Polski, www.muzeumhp.pl

Czego chciał Lenin? Czy naprawdę chciał dojść aż do Berlina i rozszerzyć komunizm na całą Europę? Tak sądzi Pipes, w przeciwieństwie do Figes’a, którego zdaniem Lenin poprzestałby na bolszewizacji Polski. W tym celu 23 lipca 1920 roku powstał komitet Rewolucyjny Polski (*Polrewkom*) z polskim komunistą Marchlewskim na czele, ale pod faktycznym kierownictwem Feliksa Dzierżyńskiego.

To, co zdarzyło się na Ukrainie od czerwca do grudnia 1920 roku, daje wyobrażenie, co mogłoby spotkać Polskę, gdyby nie zdarzył się „cud”. Bolszewicy, z Piatakowem na czele, w ciągu pół roku metodycznie wdrożyli komunizm wojenny. Ziemię upaństwowiono, powstały załazki kolchozów i sowchozów, Czecha dokonywała przerażających rzezi, a jakiegokolwiek pozostałe jeszcze zboże zarekwirowano i wysyłano do Rosji z takim samym zapalem, jakim rok wcześniej wykazała się armia niemiecka [...]

Tę właśnie mogli spodziewać się Polacy, tak jak spotkało to Ukraińców, Białorusinów, Rosjan i całą ludność bolszewickiego uniwersum.

Fragment wystąpienia prof. M. Alain Besançon na konferencji „De Gaulle i Waleczna Polska. O cudzie nad Wisłą, który uratował Europę”, zorganizowanej przez Muzeum Historii Polski i Ośrodek Kultury Francuskiej UW.

Czy potrzeba było cudu? Bitwa warszawska 1920 r.

Podpisanie rozejmu 11 listopada 1918 r. i zakończenie I wojny światowej przesądziły o powstaniu niepodległej Polski, ale nie wyznaczyły granic państwa. Walka o nie trwała jeszcze pięć lat – najdłuższą i najtrudniejszą była walka o granicę wschodnią. Dla rządzących w Rosji bolszewików, Kresy i Polska stanowić miały „czerwony pomost”, dzięki któremu rewolucja komunistyczna dotrze do krajów Europy Zachodniej. Zajęcie terenów na zachód od Bugu dawało możliwość realizacji eksperymentu politycznego – idei likwidacji państw narodowych i powstania wspólnoty komunistycznej.

Wojna przeciwko sowieckiej dyktaturze, która świadomie dążyła do likwidacji religii, własności prywatnej, klas społecznych i „burżuazyjnej suwerenności” była dla Polski walką w obronie niepodległości, demokracji parlamentarnej, w której fundamentem społeczeństwa jest wolność polityczna, własność prywatna i patriotyzm.

Późną jesienią 1918 r., kiedy wojska niemieckie zaczęły się wycofywać z terenów Ukrainy i Białorusi, w ślad za nimi ruszyła na zachód Armia Czerwona. Na Wileńszczyźnie doszło do starć polskich oddziałów samoobrony z formacjami Armii Czerwonej. Najdłużej trwały walki o Wilno, które Polacy opuścili 5 stycznia 1919 r. Przy wsparciu Armii Czerwonej została proklamowana Litewsko – Białoruska Republika Sowiecka.

Wiosną 1919 r. młode Wojsko Polskie odniosło kilka błyskotliwych zwycięstw – w kwietniu Polacy wkroczyli do Wilna. W kolejnych miesiącach oddziały polskie posuwały się na wschód, jesienią dotarły do Dźwiny i Berezyny, na południu Polacy przekroczyli Zbrucz.

Wiosną 1920 r., bolszewicy przystąpili do wielkiej koncentracji sił na Froncie Zachodnim. Józef Piłsudski zdecydował o podjęciu ataku wyprzedzającego i rozbiciu wojsk sowieckich zanim osiągną gotowość operacyjną. Wyprawę poprzedziło podpisanie porozumienia politycznego z Semenem Petlurą, uznającego niepodległość Ukraińskiej Republiki Ludowej.

Marsz na wschód, rozpoczęty 25 kwietnia, zakończył się wkroczeniem do Kijowa 7 maja.

Jednak plan Piłsudskiego nie powiódł się z powodów wojskowych i politycznych. Wojska sowieckie cofały się, oddając Polakom terytorium niemal bez walki, ale również bez większych strat. Nieliczne elity ukraińskie, bez poparcia ludności nie zdołały stworzyć silnej armii ukraińskiej. Po sukcesach, na froncie ukraińskim przyszły niepowodzenia –

5 czerwca 1920 r. Armia Konna, pod dowództwem Siemiona Budionnego przerwała linię frontu, zmuszając Polaków do gwałtownego odwrotu z Ukrainy.

Licząca ok. 16 tysięcy ludzi, 1 Armia Konna (Konarmia) była najbardziej skutecznym wynalazkiem wojny domowej. W drodze na Ukrainę Konarmia pokonała, w ciągu 30 dni nieprzerwanej jazdy, 1200 km niszcząc wszystko, co znalazło się na jej drodze, masakrując jeńców i ludność cywilną.

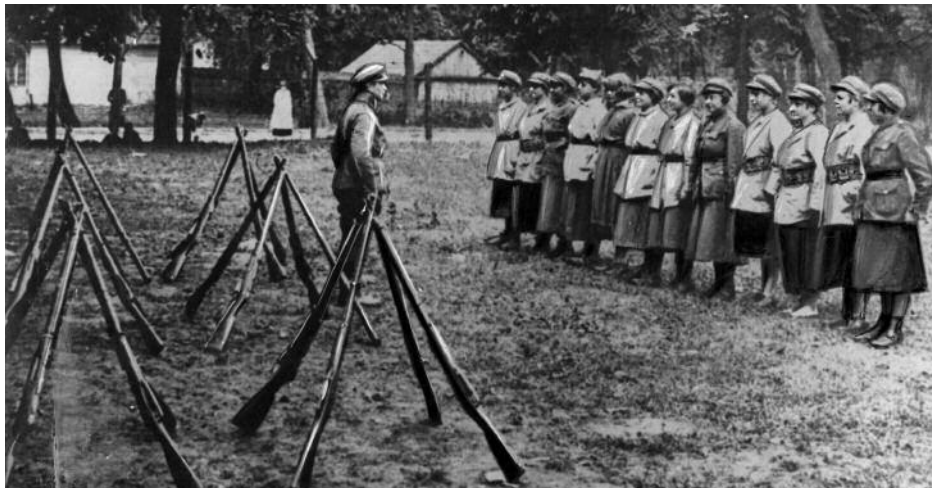
W kwietniu 1920 r. Michaił Nikołajewicz Tuchaczewski objął dowództwo sowieckiego Frontu Zachodniego. Na początku lipca 1920 r. zgromadził 160 tysięcy ludzi gotowych do walki i posiadał liczne rezerwy (na front zachodni zostało wysłanych 800 tysięcy ludzi z 5 milionów wchodzących w skład Armii Czerwonej). Strona polska dysponowała nie więcej niż 80/100 tysiącami. Na obszarze przyfrontowym Sowieci mieli wyraźną przewagę.

Gen. Józef Haller w Ossowie.

Fot. Archiwum PAP

Wielka ofensywa sowiecka ruszyła 4 lipca. Armia Czerwona przełamywała kolejne polskie linie obrony: 7 lipca przekroczyła Berezynę, 14 lipca zdobyła Wilno, po przekroczeniu Niemna i Szczary 23 lipca zdobyła Grodno. Po jego zdobyciu, Tuchaczewski wydał rozkaz zajęcia Warszawy do 12 sierpnia. Pod koniec lipca, pokonując w krótkim czasie ponad 400 km, armia bolszewicka dotarła do linii Bugu.

Ochotniczy oddział kobiety podczas musztry.

Fot. NAC

30 lipca przybył do Białegostoku, utworzony w Moskwie, Tymczasowy Komitet Rewolucyjny Polski (Polrewkom), którego zadaniem było przejęcie władzy na terenach wyzwolonych przez Armię Czerwoną. W skład Komitetu wchodził m.in. Julian Marchlewski, Feliks Dzierżyński, Feliks Kon.

Postępy bolszewików spowodowały rosnącą falę krytyki pod adresem Józefa Piłsudskiego. Militarna sytuacja Polski na przełomie czerwca i lipca była katastrofalna. Wyczerpały się kredyty na dostawy wojskowe, problemem pozostawał transport zakupionego sprzętu. Środowiska rewolucyjne w zachodniej Europie podjęły kampanię pod hasłem „Ręce precz od Rosji”, czego skutkiem było wstrzymanie dostaw broni kierowanych do Polski, spowodowane strajkami kolejarzy i dokerów.

W trakcie konferencji w Spa (Belgia) 10 lipca toczyły się rozmowy premiera Władysława Grabskiego z przedstawicielami Ententy, którzy wymusili na Polsce przyjęcie linii Curzona jako linii polsko-sowieckiego zawieszenia broni i podjęcie rokowań z bolszewikami. Do Polski została wysłana wojskowa misja międzysojusznicza.

Bezpośrednie zagrożenie państwa zmobilizowało siły do obrony. 1 lipca Sejm powołał Radę Obrony Państwa, w której zasiadali przedstawiciele rządu, sejmu i ważniejszych partii politycznych. 24 lipca powstał rząd koalicyjny, z Wincentym Witosem i Ignacym Daszyńskim na czele. Powołano Inspektorat Armii Ochotniczej z gen. Józefem Hallerem jako dowódcą i ogłoszono ochotniczy zaciąg do wojska. Do armii zgłosiło się około 90 tys. ochotników, którzy uzupełnili oddziały frontowe i pełnili służbę pomocniczą. Armia Polska, licząca w kwietniu 600 tys. ludzi, pomimo strat podniosła liczebność do ponad 900 tys.

twem gen. Władysława Sikorskiego, miała nie dopuścić do oskrzydlenia sił polskich od północy i przejść do działań zaczepnych.

Front Środkowy z gen. Edwardem Rydzem – Śmigłym na czele, przebiegał od Puław, wzdłuż Wieprza do Sokala. Do niego należało decydujące uderzenie na lewe skrzydło sił bolszewickich, walczących pod Warszawą i przedarcie się na ich tyły.

Zadaniem Frontu Południowego, dowodzonego przez gen. Wacława Iwaszkiewicza, było powstrzymanie Konarmii Budionnego, obrona Lwowa i pół naftowych Drohobycza.

13 sierpnia bolszewicy uderzyli na Przedmoście Warszawskie – przełamali pierwszą linię obrony i zajęli Radzymin. Rozpoczęły się dwudniowe walki o Warszawę, najcięższe boje stoczono pod Radzyminem i Ossowem. Armia gen. Sikorskiego zatrzymała dwukrotnie silniejszego wroga i zaczęła spychać go na wschód. Polska kontrofensywa znad Wieprza ruszyła 16 sierpnia i bezpośrednio zagroziła tyłom armii bolszewickiej. Rozmiary klęski zwiększała szybkość polskiego natarcia – piechota posuwała się 50 – 60 km. na dobę, zajmując węzły komunikacyjne, przeprawy, mosty na tyłach cofającego się przeciwnika.

Armia Konna Budionnego, która w decydującej fazie bitwy została powstrzymana rozkazem Stalina, poniosła porażkę w bitwie pod Komarowem z 1 Dywizją Kawalerii płk. Juliusza Rómmla. Z oddziałów sowieckich idących na Warszawę ocalało 10 tys. ludzi. Polacy wzięli do niewoli 66 tys. jeńców, zdobyli 231 dział i 1023 ciężkich karabinów maszynowych.

Do ostatniej wielkiej batalii wojny polsko-sowieckiej doszło nad Niemnem (20-29 września 1920 r.) w wyniku której wojska polskie dotarły do Dźwiny i Mińska. Na południu Polacy oswobodzili całą Galicję, odrzucając bolszewików za Zbrucz. 18 października 1920 zostało podpisane zawieszenie broni.

Dla politycznych planów bolszewików rewolucja w Polsce była koniecznym etapem na drodze do faktycznego celu, jakim była rewolucja w Niemczech i w kolejnych krajach Europy Zachodniej. Gdyby nie udało się obronić Warszawy, Polska Republika Rad stałaby się faktem. Upadek Polski pociągnąłby za sobą upadek państw bałtyckich, zachwianie systemu wersalskiego w Europie i próbę przeniesienia rewolucji na zachód. Obrona Warszawy zapobiegła bolszewizacji Europy.

Dla polskiego społeczeństwa zwycięstwo w wojnie z Rosją sowiecką miało znaczenie moralne. Był to pierwszy od 220 lat sukces Polski na arenie międzynarodowej i pierwsza od 220 lat wojna wygrana samodzielnie przez armię polską.

Po pięciu miesiącach negocjacji, 18 marca 1921 r. Polska i Rosja Sowiecka podpisały w Rydze traktat pokojowy, który ustalił ostateczny przebieg polskiej granicy wschodniej (na linii Dżisna-Dokszycy-Słucz-Ostróg-Zbrucz).

Beata Wolszczak
Dział Edukacyjny MHP

Jerzy Truszkowski, Józef Piłsudski jako centaur.

1. CZERWONA ŁAWA

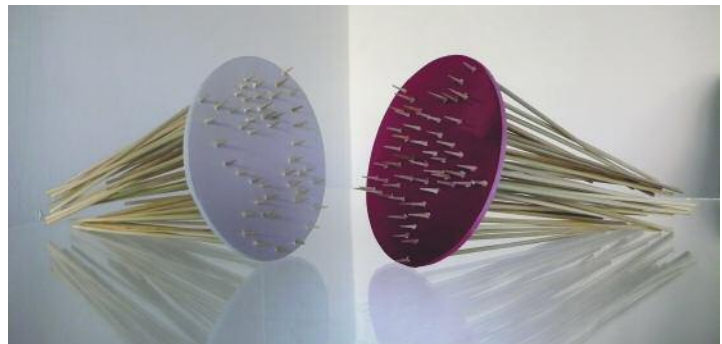
Ekspozycja w symboliczny sposób pokazuje zagrożenie, jakie stało przed Polską i przed Europą. Na pierwszym planie dominuje, będący ilustracją cytatu z Psalmu 37, obraz Pawła Kowalewskiego, *Knuje nieprawdy przeciw sprawiedliwemu i ostrzy na niego zęby*, doskonale odzwierciedlający grozę sytuacji. Praca ostro konfrontuje się ze słowami rozkazu M. Tuchaczewskiego o ataku na Polskę – Przez trupa białej Polski prowadzi droga ku ogólnoświatowej połodze. Ekspozycję uzupełniają przerysowane wyobrażenia Marksa, Lenina i Dzierżyńskiego: Paweł Kowalewski, *Lenin jakiego pamiętam z dzieciństwa* Krzysztof Bednarski, *Marks – Profeta*; Krzysztof Bednarski, *Brakująca ręka Włodzimierza Lenina* Krzysztof Bednarski, *Dzierżyński*, Paweł Susid, *Rzeczy Włodzimierza Lenina*.

2. POCHÓD ZA WISŁĘ

Przestrzeń konfrontująca sowieckie plakaty propagandowe, nawołujące do ataku z polskimi plakatami, wzywającymi do obrony.

3. PIŁSUDSKI

Centralnym elementem sali jest obraz Jerzego Truszkowskiego, *Józef Piłsudski, jako Centaur zabijający czerwonego smoka (Stalina)*. Dzieło powstało w 1988 roku i jest jednym z nielicznych przykładów sztuki współczesnej odnoszącym się bezpośrednio do Bitwy Warszawskiej. Autor w sposób alegoryczny, (przypominający obrazy Ucella, gdzie Św Michał lub Św. Jerzy zabija potwora), przedstawia zwycięzcę. Obok na ścianie fragment wspomnień generała Weyganda na temat Józefa Piłsudskiego.

Janusz Bałdyga, Alegoria wojny.

4. POLE WALKI

Centralnym elementem tej przestrzeni jest environment Janusza Bałdygi, będący alegorycznym przedstawieniem bitwy. Dwa wielkie kręgi, biały i czerwony, ustawione pionowo naprzeciw siebie, poprzecinane są ostrymi lancami (nawiązanie do kluczowej roli kawalerii w kampanii 1920 roku). Ostrza lanc układają się w wizerunek orła z jednej strony i w czerwoną gwiazdę z drugiej. Widzowie muszą przeciskać się pomiędzy tymi symbolicznymi liniami frontu.

Wiszące na ścianach monochromatyczne, szare, utrzymane w ponurej tonacji obrazy Marcina Chomickiego przedstawiają pociski do karabinów maszynowych, rozczłonkowaną gwiazdę, schematyczne wizerunki czołgów. Dopelnieniem przestrzeni jest umieszczony na ścianie tekst telegramu wysłanego 30 lipca 1920 r. przez Marchlewskiego do Lenina.

5. PLEBANIA W WYSZKOWIE

Kulminacyjny punkt wystawy, odwołuje się do symbolicznego miejsca, jakim było probostwo w Wyszkowie. To tu na chwilę zatrzymał się „przyszły” rząd polski – Polrewkom (Tymczasowy Komitet Rewolucyjny Polski), by po kilkudziesięciu godzinach w pośpiechu opuścić plebanię. Laura Paweła przedstawia swój artystyczny powidok owej plebanii. Są tu i wspomniane przez kronikarzy powybijane szyby, praca video z roztapiającym się cukrem, prace inspirowane rozmowami w sadzie i zapachem benzyny, opisanymi przez S. Żeromskiego. Są też enigmatyczne portety „przywódców” stworzone z ziół i liści.

Przed wejściem, na ścianie fragmenty dwóch tekstów: Komunikatu TKRM i reportażu Stefana Żeromskiego *Na probostwie w Wyszkowie*.

6. TRIUMF

W ciemnym pomieszczeniu Ryszard Grzyb prezentuje swoją pracę *1920 Obrońcy wolności Polski i Europy* czyli autorsko stworzone nagłówki gazet głoszące zwycięstwo. Hasła, umieszczone są w podświetlanych kasetonach, rozmieszczonych na tapecie zrobionej ze stron gazet z tamtego czasu.

7. 18 BITEW

W kolejnej sali Włodzimierz J. Zakrzewski maluje i zderza ze sobą na jednym obrazie plany 18 bitew, które miały decydujące znaczenie dla dziejów świata. Na ścianie lista bitew: Maraton 490 r. p. n. e., Syrakuzy 413 r. p. n. e., Gaugamela 331 r. p. n. e., Metaurus 207 r. p. n. e., Las Teutoński 9 r., Pola Katalaunskie 451 r., Poitiers 732 r., Hastings 1066 r., Orléan 1429 r., klęska hiszpańskiej Wielkiej Armady 1588 r., Blenheim 1704 r., Poltawa 1709 r., Saratoga 1777 r., Valmy 1792 r.,

Włodzimierz J. Zakrzewski, 18 bitew.

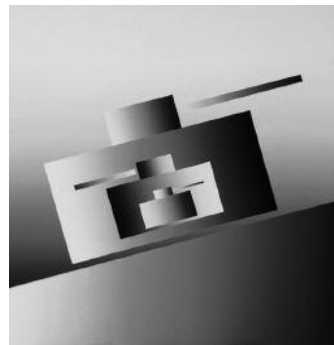
Waterloo 1815 r., Sedan 1870 r., Mar- na 1914 r., Warszawa 1920 r.

Inny, niewielkich rozmiarów, obraz W.J. Zakrzewskiego, *Cheronea* z 2007 roku jest uniwersalnym symbolem wojny. Tu z kolei malarz użył znalezionego starego obrazu nieznanego autora, który przedstawia bardzo popularny niegdyś motyw ucieczki bolszewików przed ułanami. Na nim artysta namalował układ starożytniej bitwy.

Całość uzupełniają cytaty z Edgara Vincenta D'Abernona

8. UPOKORZENI, NIEPOKONANI

17 września, dwadzieścia lat później, faktem stał się czwarty rozbiór Polski. Symbolem tego wydarzenia jest samobójcza śmierć Witkacego. Ekspozycję otwiera więc obraz Jerzego Truszkowskiego, *Vitcatius*, przedstawiający artystę pomnikowo, w czerwonym płaszczu i czapie, atakowanego z tyłu przez „zombie” z sierpem i młotem oraz dwugłowego carskiego orła. Alegoryczną rolę pełni umieszczony w przestrzeni obraz Pawła Kowalewskiego,

Marcin Chomicki, Schematyczne wizerunki czołgów

Ja zastrzelony przez Indian, który prowadzi widza do następnej tragicznej odsłony w stosunkach polsko-rosyjskich – Katynia. Fałszowaną i skrywana przez pół wieku zagładę polskich oficerów symbolizują dwie prace: obraz Pawła Kowalewskiego, *Tajemnice lasku katyńskiego* oraz świeżo zrealizowana sekwencja zdjęć Andrzeja Świetlika, *Ostatnia ofiara Katynia*, przedstawiająca pompę na krakowskim rynku, przy której w marcu 1980 r. Walenty Badylak dokonał aktu samospalenia. Kolejne dzieła pokazują „wyzwolenie Polski” i skutki układu z Jałty – oderwanie połowy kraju i nadzorowaną półwieczną „suwerenność”. Są to dwie prace Pawła Kowalewskiego – obraz ikona *Mon Cheri Bolsheviq* oraz groteskowy komentarz do Małej Apokalipsy T. Konwickiego, *Zdżichu skacze co noc z butelkami z benzyną*.

Natomiast Janusz Bałdyga pokazuje zarejestrowany kamerą video performance *Przejście graniczne*, którego tematem jest powojenna sytuacja w podzielonej linii graniczną na pół wsi Tokary.

9. EPILOG

– **OSTATECZNE ZWYCIĘSTWO**
Ostatnia sala to rok 1989 – pierwsze wolne wybory, których symbolem jest ówczesny wyborczy plakat z Gary Cooperem autorstwa Tomasza Sarneckiego. Ekspozycję kończy billboard stworzony przez Agnieszkę Zalewską na 30-lecie Solidarności, a jako memento gipsowa popęka na głowa Karola Marksa święcąc wewnątrz czerwonym, złowrogim światłem (K. M. Bednarski, *Marks, jako lampka nocna*) oraz słowa Józefa Piłsudskiego: Być zwyciężonym i nie ulec to zwycięstwo, zwyciężyć i spocząć na laurach – to klęska.

Paweł Sosnowski
kurator wystawy

Janusz Bałdyga (ur. 1954)

– performer, autor instalacji, działań ulicznych i realizacji przestrzennych. Absolwent Wydziału Malarstwa warszawskiej ASP. Współzałożyciel grupy twórczej Pracownia Dziekanka. Współpracuje z teatrem Akademia Ruchu.

Krzysztof Bednarski (ur. 1953)

– rzeźbiarz, autor wielu pomników, twórca instalacji, obiektów i plakatów. Absolwent Wydziału Rzeźby warszawskiej ASP.

Marcin Chomicki (ur. 1976) – malarz, fotograf, autor projektów multimedialnych, absolwent Instytutu Orientalistycznego na Uniwersytecie Warszawskim oraz Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie.

Ryszard Grzyb (ur. 1956)

– malarz, poeta, projektant graficzny. Studiował w Państwowej Wyższej Szkole Sztuk Plastycznych we Wrocławiu i ASP w Warszawie. Członek Grupy, współzałożyciel i wydawca pisma „Oj dobrze już”

Paweł Kowalewski (ur. 1958)

– malarz, pedagog, autor instalacji. Absolwent warszawskiej ASP, adiunkt na Wydziale Wzornictwa Przemysłowego Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie. Współzałożyciel Grupy, współwydawca pisma „Oj dobrze już”.

Laura Paweła (ur. 1977)

– malarka i rzeźbiarka, autorka instalacji, filmów video. Absolwentka Instytutu Sztuki Uniwersytetu Opolskiego oraz na Wydziale Malarstwa i Rzeźby wrocławskiej ASP.

Paweł Susid (ur. 1952)

– malarz, projektant, rysownik, pedagog. Absolwent Wydziału Malarstwa warszawskiej ASP.

Andrzej Świetlik (ur. 1951)

– fotografik, współtwórca awangardowo-anarchistycznej grupy artystycznej Łódź Kaliska.

Jerzy Truszkowski (ur. 1961)

– malarz, akcjoner, performer, twórca instalacji, fotografii, filmów. Absolwent Instytutu Wychowania Artystycznego na UMCS w Lublinie.

Włodzimierz J. Zakrzewski (ur. 1946)

– malarz, rysownik, grafik. Absolwent Wydziału Malarstwa na warszawskiej ASP.

Aleksandra Zalewska (ur. 1983)

– artystka – grafik, absolwentka Liceum Plastycznego w Warszawie i warszawskiej ASP.

Wystawa • 15 sierpnia – 1 września 2010 r.

miejsce: pl. Defilad

organizator: Muzeum Historii Polski

kurator: Paweł Sosnowski

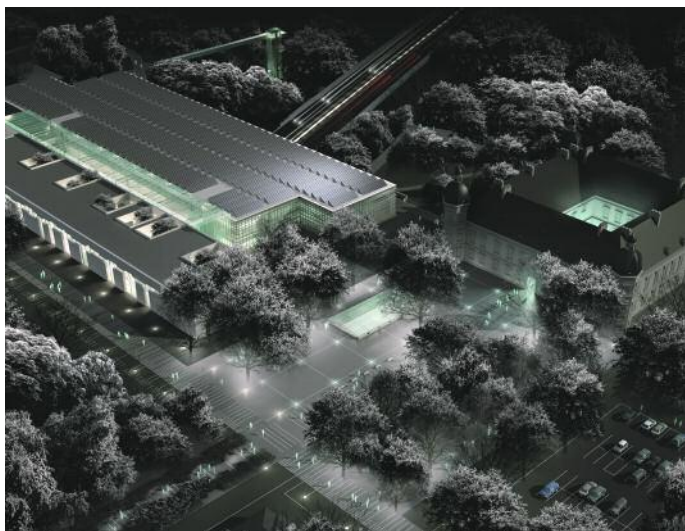
wstęp wolny, g. 10.00 - 18.00

Muzeum Historii Polski w Warszawie

Już niedługo w okolicy placu Na Rozdrożu nad Trasą Łazienkowską, pomiędzy skarpą wiślaną a Ogrodem Ujazdowskim w Warszawie, powstanie nowoczesny budynek Muzeum Historii Polski.

W Międzynarodowym Konkursie Architektonicznym na stałą siedzibę Muzeum wzięły udział aż 324 pracownice z całego świata, w tym wybitni i uznani architekci światowi, m.in. Zaha-Hadid Architects oraz Zvi Hecker. Najlepszym projektem okazała się propozycja pracowni Paczowski et Fritsch z Luksemburga.

Budynek MHP ma mieć powierzchnię ok. 20 tys. m. kw., a sama ekspozycja zajmie ok. 7 tys. m. kw. Muzeum ma stać się najnowocześniejszą tego typu placówką w Polsce. Otwarcie planowane jest na 2013 rok.

Ekspozycja stała

Stała ekspozycja Muzeum będzie ukazywać najważniejsze wątki z dziejów Polski, w tym historię polityczną, ustroju, kultury, życia społecznego i obyczajów. Zostanie ona zaprezentowana w formie narracyjnej przy wykorzystaniu najnowocześniejszych instalacji audiowizualnych i multimedialnych.

Zastosowana technika ma ułatwić zwiedzającym doświadczanie atmosfery dawnych epok, a jednocześnie pomoże zgromadzić na stosunkowo niewielkiej powierzchni bogate zasoby wiedzy o historii i kulturze naszego kraju.

Edukacja i popularyzacja

Ważnym elementem działalności MHP są przedsięwzięcia popularyzatorskie. Co roku kilkadziesiąt tysięcy warszawiaków bierze udział w plenerowych imprezach takich jak: Przystanek Niepodległość czy Piknik Historyczny.

Popularnością cieszą się przeglądy filmowe organizowane przez MHP pt.: „Kogo Kręci Kino Historyczne?”. Muzeum prezen-

tuje krótkie filmy edukacyjne na internetowym serwisie YouTube.

MHP prowadzi również szeroką działalność edukacyjną, m.in. w atrakcyjny i nowoczesny sposób przeprowadzając interaktywne gry oraz lekcje historii w szkołach i w plenerze, a także konkursy m.in. „Odważmy się być wolnymi”. Dla potrzeb dydaktycznych stworzono strony www.belfer.muzhp.pl.

Działalność naukowa

Celem działalności badawczej Muzeum jest realizacja projektów badań nad dziejami Polski o charakterze syntetycznym i multidyscyplinarnym. Ponadto utworzony został portal historyczny www.polishhistory.pl, który jest wartościową pomocą w pracy akademickiej i dydaktycznej. W ramach portalu funkcjonuje m.in. BazHum – baza czasopism humanistycznych, dostępna bezpłatnie w internecie.

Muzeum realizuje program współpracy zagranicznej. Współpracowało m.in. z Muzeum Polskim w Rapperswilu, londyńskim Imperial War Museum, a także i innymi muzeami, instytucjami akademickimi oraz edukacyjnymi w Wielkiej Brytanii, Rosji, Francji i Niemczech.

MHP prowadzi również specjalny fundusz stypendialny dla zagranicznych historyków interesujących się historią Polski.

Wystawy

Kilkadziesiąt tysięcy osób obejrzało jedną z największych wystaw historycznych w Polsce „Dwudziestolecie. Oblicza nowoczesności”, którą Muzeum zorganizowało w Zamku Królewskim w Warszawie. Pierwszą przekrojową wystawą na temat Drugiej Rzeczypospolitej ukazywała wszystkie aspekty życia w tamtych czasach: od polityki, poprzez gospodarkę, życie codzienne, sztukę aż po sport.

Dużym zainteresowaniem cieszyła się również inna wystawa: „Wojenne rozstania” poświęcona dramatycznym losom zwykłych Polaków w XX wieku, związanym z wywózkami i emigracją, a która była pokłosiem akcji prowadzonej przez MHP: „Rodziny rozdzielone przez historię”.

Oddział Muzeum Historii Polski – Muzeum PRL-u w Nowej Hucie

Na powierzchni około 3 tys. m. kw. powstaje nowoczesne, multimedialne Muzeum poświęcone dziejom Polski w latach 1944-1989. Opowieść o PRL-u ma służyć pamięci i być przestrożą przed totalitaryzmem ale również pokazać życie codzienne i kulturę polską w tym okresie. W Muzeum gromadzone są przedmioty codziennego użytku, ogłoszenia, druki, zdjęcia, ale także nagrania radiowe, telewizyjne, kroniki filmowe i fragmenty filmów fabularnych oraz dokumentalnych.

Muzeum Historii Polski

ul. Hrubieszowska 6a,
01-209 Warszawa
tel. +48 22 211 90 02,
fax +48 22 211 90 33
biuro@muzhp.pl,
www.muzhp.pl

„ILUSTROWANY KURIER WOJENNY” NA WWW.1920.MUZHP.PL

Przedruki prasowe z najgorętszego okresu roku 1920 ubiegłego stulecia. Wypowiedzi i komentarze na gorąco wprost z linii frontu. Słowem – takiej strony w internecie jeszcze nie było.

Wszystko to znaleźć można w „Ilustrowanym Kurjerze Wojennym” na stronie www.1920.muzhp.pl, stworzonej przez Muzeum Historii Polski. Autorem witryny zależy szczególnie na tym, aby pokazać nie tylko suchą relację frontową, ale też aktualne wydarzenia polityczne czy zmagania Polaków z codziennością czasów wojny. Materiały prasowe, prezentowane na stronie obejmują okres od 24 lipca do 13 października 1920 roku.

Codziennie na stronie pojawiają się informacje z roku 1920. I tak przykładowo 15 sierpnia 2010 można będzie przeczytać wiadomości z 15 sierpnia 1920 r. Witryna zawiera podstrony tematyczne: front, świat, społeczeństwo, wojsko, polityka.

Dopełnieniem strony są komentarze wyjaśniające tło historyczne.

Już niedługo na stronie tej pojawi się również internetowa gra negocjacyjna „Osamotnieni”. Gracz wciela się w niej w negocjatora z ramienia rządu polskiego i przez to może lepiej odczuć przebieg trudnych pertraktacji z Francją, Wielką Brytanią i Rosją bolszewicką.

Projekt finansowany jest ze środków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

PORTAL HISTORYCZNY WWW.DZIEJE.PL

Muzeum Historii Polski wspólnie z Polską Agencją Prasową uruchomiło stronę internetową o tematyce historycznej: www.dzieje.pl. Głównym tematem są rocznice ważnych wydarzeń, które w tym roku właśnie obchodzimy.

Przy realizacji projektu wykorzystane zostały nie publikowane wcześniej materiały m.in. fragmenty filmów, fotografie, nagrania dźwiękowe, mapy oraz fotoreprodukcje opatrzone fachowymi komentarzami historycznymi. Znaleźć tam można również kalendaria, biogramy i quizy historyczne a przede wszystkim codzienne informacje o wydarzeniach rocznicowych w Polsce i zagranicą.

Twórcy portalu koncentrują się na przygotowaniu materiałów dotyczących:

- 90. rocznicy BITWY WARSZAWSKIEJ
- 30. rocznicy PODPISANIA POROZUMIENIA SIERPNIOWYCH I POWSTANIA NSZZ „SOLIDARNOŚĆ”
- 40. rocznicy PACYFIKACJI ROBOTNICZYCH PROTESTÓW NA WYBRZEŻU

Portal Historyczny jest wyposażony w narzędzia i materiały do wykorzystania przez różne grupy użytkowników internetu: badaczy historii, nauczycieli i uczniów, internautów zainteresowanych tematyką historyczną lub konkretnymi wydarzeniami. Portal umożliwi także kontakt ze społecznościami, dzięki synergii z popularnymi portalami takimi jak Facebook, blip czy Twitter.

Projekt finansowany jest ze środków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Patronat Honorowy:

Minister Kultury
i Dziedzictwa Narodowego
Bogdan Zdrojewski

Prezydent
Miasta Stołecznego Warszawy
Hanna Gronkiewicz-Waltz

Miasto
Stołeczne
Warszawa

Partnerzy:

dsh
Dom Spotkań z Historią

Patronat medialny:

gazeta
WYBORCA.PL

ams

pap
POLSKA AGENCJA PRASOWA SA

PRZE KROJ

TVP WARSZAWA

GOSĆ
MIĘDZYNARODOWY

MÓWIA WIEKI

Radio ZET

Sponsor:

ERGO
HESTIA